

Co obsahuje Humova mysl?

Josef Moural

Mnoho lidí věří, že odpověď na otázku z nadpisu je snadná: mysl podle Huma obsahuje percepce (*perceptions*), a ty se dělí do dvou skupin podle stupně síly a živosti (*degree of force and liveliness*). Tuto odpověď podává ostatně i sám Hume v prvních dvou větách první knihy *Pojednání o lidské přirozenosti*, a v učebnicích a při zkouškách se někdy dodává, že tyto dvě skupiny – u Huma nazývané *imprese (impressions)* a *ideje (ideas)* – odpovídají členění obsahů myslí na *ideas of sensation a ideas of reflection* u Locka (tedy zhruba na smyslové vjemy a ostatní představy). Pozornější čtenáři Humových textů ovšem už dosti dlouho upozorňují, že skutečná situace u Huma je složitější: tak např. podle Barry Strouda „je velmi obtížné říci i jen trochu přesně, co tyto dvě skupiny jsou a na základě jakého principu mezi nimi rozlišujeme,“¹ a podle Donalda Livingstona Humovy percepce rozhodně nejsou jen jiným slovem označené Lockovy ideje.²

Ve svém příspěvku se zaměřím především na to, v čem u Huma spočívá rozdíl mezi impresemi a idejemi, a co to tedy *imprese* a *ideje* jsou. Nepodávám žádné jednoduché řešení těchto otázek, ale pokouším se nabídnout jemnější a důkladnější analýzu ve srovnání s těmi, které nacházím v literatuře. Ukážu nejprve, co jsou hlavní nesnáze, se kterými se snadná odpověď uvedená na počátku textu podle mého mínění nedokáže vyrovnat (oddíl I). Pak uvedu a textově doložím pět hlavních možností, jak rozdíl mezi idejemi a impresemi chápat (oddíl II), a pokusím se říci něco o vzájemných vztazích těchto možností a o jejich roli v Humově myšlení (oddíl III). Budu vycházet především z první knihy *Pojednání* a z prvního *Zkoumání*,³ přičemž to, co se zde ukáže

¹ Barry Stroud, *Hume*, London: Routledge, 1977, s. 18.

² Donald W. Livingston, *Hume's Philosophy of Common Life*, Chicago: The University of Chicago Press, 1984, s. 10.

³ Protože se mezi badateli dosud neustálilo, zda je lépe citovat podle starších vydání Selby-Bigge v Nidditchově revizi nebo podle nových vydání Nortonových a Beauchampa, budu uvádět vždy číslo odstavce podle nového vydání a stránku jak podle starších oxfordských vydání (SBN), tak podle nových (NN v případě *Pojednání* a B v případě prvního *Zkoumání*). V případě *Zkoumání* odkazuji i do svého překladu (JM).

o vztahu mezi nimi, pěkně doplňuje, co jsem o vztahu *Pojednání* a *Zkoumání* obšírněji vykládal jinde.⁴

1. POTÍŽE S UČEBNICOVÝM VÝKLADEM

Potíže s učebnicovým výkladem jsou následující: čtenář by očekával, že má-li rozlišení mezi impresemi a idejemi dobře fungovat, Hume by měl někde na škále síly a živosti percepčí vytyčit hranici, o níž se toto rozlišení opírá, a tato hranice by měla být nepřekročitelná: příslušná percepce by pak byla buď impresí nebo idejí prostě podle toho, na které straně této hranice se nachází.⁵ Toto čtenářovo očekávání je dosti dobře oprávněno tím, že rozdíl mezi impresemi a idejemi má pro Huma klíčový význam: vždyť jeho hlavní metodou je hledat impresi, z níž byla idea odvozena, kdykoli je třeba nějakou ideu objasnit. Tuto metodu Hume jednak výslovně formuluje⁶ a ve *Zkoumání* ji přirovnává k jakémusi mentálnímu mikroskopu⁷ (*imprese* jsou totiž ve srovnání s idejemi stejného obsahu daleko silnější, tedy pro mysl jasnější a snáze do detailů popsatelné), jednak ji také vskutku velmi často používá.

Ve skutečnosti ale Hume žádnou takovou hranici nevytyčuje, a to nikoli proto, že by byla všem zřejmá nebo že by ji Hume sice znal, ale před čtenářem ji buhvíproč chtěl tajit, nýbrž proto, že sám ohledně rozhraní mezi impresemi a idejemi nemá vůbec jasno. Tak např. paměť poskytuje podle Huma ideje, které jsou nejen živější než ideje obraznosti, ale svou mírou živosti jsou

⁴ Totiž že minimalistické pojetí myslí z první knihy *Pojednání*, podle něhož percepce jsou charakterizovány výlučně (1) obsahem a (2) silou a živostí, Hume rozpoznal jako chybné, a to pravděpodobně díky námitkám, které mu předložil někdy v květnu nebo červnu 1739 Henry Home. Viz § 7 mé kandidátské disertace „Metafilosofie u Davida Huma: zkoumání a přirozený svět“ (Filosofický ústav AV ČR, Praha, 2001), jejíž přepracovaná a rozšířená verze vychází v pražském nakladatelství Filosofia.

⁵ Případně by se dal tento požadavek zjemnit v tom, že by příslušná hranice neměla nutně jednotnou výšku pro všechny typy percepčí, nýbrž byla indexována podle obsahu, takže by sice vždy oddělovala příslušný pár *imprese/idea* stejného obsahu, ale pro jiný obsah by mohla ležet výše nebo níže (jak to navrhuje Barry Stroud, cit. dílo, s. 27-28).

⁶ „Tis impossible to reason justly, without understanding perfectly the idea concerning which we reason; and tis impossible perfectly to understand an idea, without tracing it up to its origin, and examining the primary impression, from which it arises. The examination of the impression bestows a clearness on the idea; and the examination of the idea bestows a like clearness on all our reasoning.“ - T 1.3.2.4, SBN 74-75 / NN 53. Srv. EU 2.9, SBN 21-22 / B 99 / JM 43-44.

⁷ „And by this means, we may, perhaps, attain a new microscope or species of optics, by which, in the moral sciences, the most minute, and most simple ideas may be so enlarged as to fall readily under our apprehension, and be equally known with the grossest and most sensible ideas.“ - EU 7.4, SBN 62 / B 136 / JM 96-97.

